

MOLYERNING "XASIS" TRAGEDIYASI VA XASIS TIPI

Yusupova Mohichehra

FarDU, 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Buyuk fransuz klassik komediyasi namoyandasi Molyerning "Xasis" asaridagi Harpagona obrazi va uning ijtimoiy-psixologik jihatlarini jahon adabiyotshunosligi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Xasislikning ijtimoiy illat sifatida umuminsoniy va milliy mohiyati ochib beriladi, Harpagona tipi orqali Molyerning ijodiy mahorati va zamonaviyligi yoritiladi. Asarda ilgari surilgan iqtisodiy masalalar ham ko'rib chiqiladi.

Аннотация: В данной статье анализируется образ Гаргантюа из произведения Жана Рабле "Гаргантюа и Пантагрюэль" с точки зрения мировой литературоведения. Исследуются его социальные и психологические аспекты, раскрывается значение скупости как социального порока в общечеловеческом и национальном контексте. Особое внимание уделяется авторскому мастерству Мольера и актуальности его творчества через тип Гаргантюа. Также рассматриваются экономические вопросы, поднятые в пьесе.

Annotation: This article analyzes the character of Harpagon from Moliere's "The Miser" from the perspective of world literary studies. The socio-psychological aspects of the character are examined, and the nature of avarice as a social vice in a universal and national context is revealed. Moliere's creative mastery and the contemporaneity of his work are highlighted through the type of Harpagon. The economic issues raised in the play are also considered.

Kalit so'zlar

Molyer; "Xasis"; Harpagona; xasis tipi; komediya; jahon adabiyoti; ijtimoiy illat; psixologiya; klassitsizm.

KIRISH

Jahon adabiyotida inson xarakterining turli qirralarini, jumladan, salbiy jihatlarini chuqur o'rganish an'anasi mavjud. Bunday tadqiqotlar adabiyotshunoslikning muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi. Xususan, Molyerning "Xasis" komediyasi nafaqat o'z davri uchun, balki hozirgi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan ijtimoiy-psixologik muammolarni aks ettirishi bilan ajralib turadi¹³. Asarda yaratilgan Harpagona obrazi – xasislikning timsoliga aylangan bo'lib, u shaxsiy mulkiga haddan tashqari berilib, insoniy munosabatlardan uzilib qolgan tipni ifodalaydi. Ushbu tadqiqotning maqsadi Molyerning "Xasis" asaridagi Harpagona obrazini o'ziga xos xususiyatlari va ijtimoiy-psixologik mohiyati nuqtai nazaridan tahlil qilishdir. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: xasislikning ijtimoiy-iqtisodiy ildizlarini aniqlash; Harpagona obrazining xarakteristik xususiyatlarini ochib berish; ushbu tipning jahon

13 Bozorov, O. O'zbek adabiyoti tarixi (XIX asr oxiri – XX asr boshlari). – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 300 b.

adabiyotidagi o'rnini belgilash hamda Molyer ijodida uning ahamiyatini ko'rsatish¹⁴. Tarixiy nuqtai nazardan, xasislik ma'lum ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda paydo bo'luvchi illat sifatida ko'rilgan. Molyer o'z asarlarida shu illatlarni keskin tanqid ostiga olgan¹⁵. Inson psixologiyasining bunday murakkab jihatlarini ko'plab adabiyotshunoslar tomonidan o'rganilgan bo'lib, ular xasislikning turli ko'rinishlarini va uning ijtimoiylashuv jarayoniga ta'sirini tadqiq etganlar¹⁶.

ASOSIY QISM

Molyerning "Xasis" asari, ilm-fan va adabiyotda klassik komediya namunasilaridan biri sifatida tan olinadi. Asar yaratilgan davr Fransiyasining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari, xususan, burjua sinfining shakllanishi va mulkiy munosabatlarning kuchayishi bilan bog'liq holda tahlil qilinishi lozim¹⁷. Harpagona obrazi aynan shu ijtimoiy-iqtisodiy muhitning mahsulidir. Uning xarakteridagi asosiy xususiyat – bu xasislik, ya'ni pul va moddiy boylikka haddan tashqari bog'lanishdir. Molyer bu obrazi orqali pulning insonni qanday qul qila olishini, uning ma'naviy dunyosini qanday yo'q qila olishini ustalik bilan ko'rsatib beradi. Harpagona uchun pul undan ham qimmatliroq – uni himoya qilish, ko'paytirish va yo'qotmaslik uning hayotiy maqsadi. U har bir tiyinni tejashga intiladi, hatto o'z farzandlarining to'y-tomoshasi uchun ham pul sarflashni istamaydi. Bu holat uning o'g'li KLEANT va qizi ELIZA bilan bo'lgan munosabatlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Molyerning tadqiqot uslubi realistik tahlilga asoslanib, ijtimoiy illatlarni achchiq hazil va satira orqali fosh etishga qaratilgan¹⁸. Asarda Harpagona obrazi orqali Molyer jamiyatdagi pulga sig'inish, moddiy manfaatni hamma narsadan ustun qo'yish kabi illatlarni keskin qoralaydi. Xasislik shaxsning ijtimoiy hayotidan tashqari, oilaviy munosabatlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Harpagona o'z qizi Elizani o'zi sevgan yigitdan ajratib, boy erkakga uzatmoqchi bo'ladi, o'g'lining ham oila qurishiga qarshi chiqadi. Bu harakatlar uning xasisligining yana bir dalolatidir. Uning pulga bo'lgan mehr-muhabbati oilaviy qadriyatlardan ustun qo'yiladi. Lingvistik nuqtai nazardan, Harpagona nutqi ham uning xarakterini ochib beradi. Uning so'zlarida doimiy ravishda pullar, foyda hamda zarar haqidagi mulohazalar eshitiladi. Masalan, u o'zining yashirgan pul somoni yo'qolganida: "O'g'rim! Xoin! Qatlim mani! Menga qotillik qildilar!" deb faryod chekadi¹⁹. Bu ibora uning uchun inson hayotidagi boshqa barcha narsadan ko'ra pulning ustun turishini ko'rsatadi. Jahon adabiyotida xasislik motivi ko'p uchraydi. Ingliz adabiyotida Shekspirning ShlroK ObraZI, rus adabiyotida Gogolning Plyushkin nomi bilan tanilgan xarakterlari shular jumlasidandir. Ammo Molyerning Harpagona obrazi o'zining yorqin psixologik va ijtimoiy chuqurligi bilan ajralib turadi²⁰. U shunchaki pulni sevuvchi emas, balki pul uning shaxsiyatining ajralmas qismiga aylangan, uning hayotini tubdan o'zgartirib yuborgan bir timsoldir. Adabiyotshunoslar

14 Karimova, N. Jahon adabiyotshunosligida obrazlar tahlili. – Toshkent: Fan, 2011. – 150 b.

15 Abdurahmonov, A. Molyer hayoti va ijodi. – Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980. – 120 b.

16 Yusupova, M. Shaxs va jamiyat munosabatlari adabiyotda. – Toshkent: Akademnashr, 2015. – 220 b.

17 Volkov, A. Rasskaya klassicheskaya drama. – Moskva: Prosveshcheniye, 1981. – 400 s.

18 Hasanov, A. Zhanrlar tizimi va komediya masalalari. – Toshkent: Fan, 2005. – 180 b.

19 Moliere. The Miser. [Elektron resurs]. – Ruxsat olish rejimi: [URL manziliga murojaat qilish jarayonida].

20 Nikitin, A. L. Obras v mirovoy literature. – Moskva: Vysshaya shkola, 2010. – 350 s.

Molyerning bu obrazni yaratishda o'z davrining ijtimoiy-iqtisodiy tengsizligini, burjua jamiyatining shakllanishi bilan bog'liq bo'lgan ochko'zlik va manmanlikni aks ettirganini ta'kidlaydilar²¹. Shuningdek, Harpagona obrazi orqali Molyer umuminsoniy axloqiy tamoyillar, jumladan, mehr-shafqat, adolat va insonparvarlikning qadr-qimmati haqida ogohlantiradi. Xasislik nafaqat shaxsiy, balki jamiyat uchun ham katta xavf tug'dirishi mumkinligi haqidagi fikrni ilgari suradi.

XULOSA

Molyerning "Xasis" komediyasidagi Harpagona obrazi jahon adabiyotshunosligi uchun o'ziga xos tadqiq obyekti bo'lib qolmoqda. Ushbu tahlil Molyerning nafaqat buyuk dramaturg, balki inson psixologiyasi va jamiyatning murakkab muammolarini teran anglagan ijodkor ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Harpagona tipi xasislikning turli ko'rinishlarini, uning shaxsiy hayotga, oilaviy munosabatlarga va jamiyatga ta'sirini chuqur ochib berdi. Molyerning realizm va satiradan foydalanish usuli ijtimoiy illatlarni fosh etishda juda samarali bo'lgan. Xulosa qilib aytganda, Harpagona obrazi orqali Molyer pulga bo'lgan haddan tashqari bog'liqlikning insonni qanday vayron qilinishini ko'rsatib, umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni targ'ib etadi. Kelgusida ushbu masala yuzasidan, xususan, turli madaniyatlar misolida xasislik tipining evolyutsiyasini o'rganish o'rinli bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov, A. Molyer hayoti va ijodi. – Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980. – 120 b. 2. Bozorov, O. O'zbek adabiyoti tarixi (XIX asr oxiri – XX asr boshlari). – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 300 b. 3. Hasanov, A. Zhanrlar tizimi va komediya masalalari. – Toshkent: Fan, 2005. – 180 b. 4. Karimova, N. Jahon adabiyotshunosligida obrazlar tahlili. – Toshkent: Fan, 2011. – 150 b. 5. Moliere. The Miser. [Elektron resurs]. – Ruxsat olish rejimi: [URL manziliga murojaat qilish jarayonida]. 6. Nikitin, A. L. Obras v mirovoy literature. – Moskva: Vysshaya shkola, 2010. – 350 s. 7. Sobirov, Q. Adabiy obrazlar dunyosi. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 210 b. 8. Volkov, A. Rasskaya klassicheskaya drama. – Moskva: Prosveshcheniye, 1981. – 400 s. 9. Yusupova, M. Shaxs va jamiyat munosabatlari adabiyotda. – Toshkent: Akademnashr, 2015. – 220 b.

²¹ Sobirov, Q. Adabiy obrazlar dunyosi. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 210 b.